

16. ASIR DİVAN EDEBİYATININ BİLİNMEYEN BİR ŞAİRİ: SÂDİK

Arif SUNAL *

Özet: Bu makalede III. Murâd devri şairlerinden Sâdık Ahmed bin Yûsuf'un (ö.1588 ?) bilinen tek eseri olan Dîvân'ı tanıtılmış, şairin mesleği ve hayatıyla ilgili bazı bilgiler değerlendirilmiş, edebi şahsiyeti ortaya konmuş, şiirlerinin genellikle tevhit ve naat merkezinde yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Sâdık, ayrıca Osmanlı Türkçesinin yanında Çağatayca şiirler yazan bir şair olması yönüyle de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sâdık, Tevhit, Naat, Çağatay Türkçesi, 16. Yüzyıl

An Unknown Poet of Ottoman Divan Literature in the 16th Century: Sâdık

Abstract: In this article, Dîvân, the only known work of Sâdık Ahmed bin Yûsuf "a poet of III. Murâd period" (d. 1538 ?), is introduced. In the first part, some other information about the poet's occupation and life are examined. In addition to these, the poet's literary personality is presented, and it is detected that, his poems are generally written in tevhit and naat. Sâdık is also known as a poet who wrote poems in Chaghatais.

Keywords: Sâdık, Tevhit, Naat, Chaghatai Turkish, 16th Century

Giriş

Çalışmaya konu olan Sâdık Ahmed bin Yûsuf; bazı kaynaklarda Sâdık Bey¹, Sâdık Edirnevî² ve Sâdık Çelebi³ olarak da geçen bir 16. yüzyıl divan

---

* Balıkesir TC Ziraat Bankası Fen Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi, arifsunal@hotmail.com

¹ Abdurrahman Hibrî, **Enîsü'l-Müsâmirîn** (Edirne Tarihi 1360/1650), çev. Ratip Kazancıgil, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No:24, Edirne Araştırma Dizisi: 14, Edirne, 1996, s.137.

şairidir. Bu zamana kadar şair ve Dîvân'ı üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bunu, Dîvân'ın bilinen yegâne nüshasının Türk kütüphanelerinde bulunmamasına bağlayabiliriz. Sâdık Dîvânı'nın şimdilik bilinen tek nüshası, Suudi Arabistan'ın Medine şehrinde, Melik Abdülaziz Kütüphanesinde, Şeyhülislâm Arif Hikmet Efendi Kütüphanesi Bölümünde 155/811 sıra numarası ile kayıtlıdır.

Dîvânın zahriyesinde Farsça “bâ hatt-ı û” yani “onun hattı ile” ibaresi vardır. Ayrıca sayfanın birkaç yerine “tâliu'l-fakîr Ahmed Bin Yûsuf” yazılmıştır. Yani Dîvân'ın müellifinin asıl adı Ahmed bin Yûsuf'tur. Divanın sonunda müellifin ketebe kaydı yoktur. Dîvân'da, müellif hatlı divanlarda görülen tashih notlarını ve derkenarlara iliştirilen ve sonradan ilave edildiği anlaşılan şiirleri görmek mümkündür. Bütün bu hususlar nüshanın müellif hattı olduğunu düşündürmektedir.

187 varaklık Dîvân çoğunlukla 17 satır olarak talik yazıyla kaleme alınmıştır. Dîvân'da 736 adet Anadolu Türkçesi, 89 adet Çağatay Türkçesi, 85 adet Farsça, 44 adet Arapça ve 36 adet Arapça-Farsçayla yazılmış toplam 990 şiir bulunmaktadır. Bu sayıların da gösterdiği gibi Sâdık Dîvânı hacimli bir eserdir.

1. Sâdık'ın Hayatı ve Mesleği ile İlgili Hususlar

Sâdık'ın doğum tarihi bilinmemektedir. Fakat Dîvân'ının son bölümlerinde derkenar olarak yazmış olduğu bir şiirde yaşının elli beşe geldiğinden söz etmesinden hareketle 16. yüzyılın ilk yarısında doğmuş olduğu söylenebilir. Söz konusu şiirde Sâdık, Dîvân'ının adını “Dîvân-ı Tevvâbîn” (Tövbeler Dîvânı) koyarak artık yaşının elli beş olduğunu ve ömrünün sonuna yaklaştığını ima eder.

Olnca sâl-i 'ömrüm penc ü hamsîn

Tamâm oldu bu divân-ı tevvâbîn (Sâdık Dîvânı, 179b)

Tezkirelerde doğumundan söz edilmeyen şair pek çoktur. Buna karşılık ölümünden söz edilmeyen ise çok azdır. Hemen her şairin ölümü veya son

² Bekir Kayabaşı, Kafzâde Faizî'nin Zübdetü'l-Eş'ârı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1996, s.368.

³ Mehmed Süreyya, **Sicilli Osmanî**, C.V, haz. Nuri Akbayer, Eski Yazıdan Yeni Yazıya 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul, 1996, s.1416.

durumu hakkında iki-üç kelimeyle de olsa bir bilgi verildiği görülür.⁴ Fakat Sâdık'ın çağdaşı olan ve ondan bahseden tezkirelerden Gülşen-i Şu'arâ'da (1564) ve Kınalızâde Tezkiresi'nde (1585-86) onun ölümünden söz edilmediği görülmektedir. Hatta bu tezkirelerde şairin halen hayatta olduğu izlenimini uyandıran zaman kipleri kullanılmıştır. Şairin bu eserlerin yazıldığı dönemde hayatta olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak Gelibolu Âlî'nin son rûknünü 1007/1598-99'da bitirdiği genel tarih niteliğindeki eseri Kühü'l Ahbâr'da,⁵ şair hakkında kullanılan "idi" şeklinde geçmiş zaman ifadelerine bakılırsa şair, eserin yazıldığı tarihlerde veya daha önce vefat etmiş olmalıdır. Ayrıca Âlî'nin, Sâdık'ı II. Selim dönemi şairleri arasında göstermiş olması da şaşırtıcı değildir, zaten eserin tezkire kısmı bu döneme kadar yazılmıştır.

Daha sonraki tezkirelerde şairin ölüm tarihi konusunda daha net bilgi bulmak mümkündür. Fakat bu konuda da iki farklı tarihin verildiği görülmektedir. Enîsü'l-Müsâmirîn müellifi Abdurrahman Hibrî, şairin ölüm tarihini 100/1591 olarak verirken,⁶ Riyâzî Tezkiresi'ndeki tarih ise 997/1588'dir.⁷ Sâdık'ın Dîvân'ında Osmanlı-İran savaşları (1578-1590) başlamadan hemen önce yazıldığı anlaşılan bir şiirine bakılırsa, şair bu savaşların neticesini görememiş ya da Dîvân'ını sona erdirdiğinde bu savaşlar yeni başlamıştır. Ayrıca Sâdık'ın Emrî Çelebi'nin bir gazeline yaptığı tahminin başlığında şair için "rahmetullâh" ifadesini kullanır. Yani Sâdık, Emrî Çelebi'nin ölüm tarihi olan 1575 tarihinde kesin olarak hayattadır.

Biyografik kaynaklarda ve divanında Sâdık'ın ailesi ve eğitimi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak onun şiirlerinde kullandığı dil ve üslup, Türkçe şiirlerinin yanında, Çağatayca, Farsça ve Arapça şiirlerinin de olması iyi bir eğitim almış olduğunu göstermektedir.

Sâdık'ın III. Murâd döneminde yaşadığı, Edirneli olduğu ve hattatlık yaptığı konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Fakat şairin asıl mesleği konusunda iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Ahdî'nin,⁸ Sâdık'ı "*ehl-i kalem kısmından*", Gelibolulu Âlî'nin⁹ ise "*sipâh kısmından*" olarak tarif etmesi neticesinde muhtemelen bu kaynakları referans alan diğer temel kaynaklar da şairin

⁴ Harun Tolasa, **Sehi, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.55.

⁵ Mustafa İsen, **Gelibolulu Âlî Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayını, S.93, Tezkireler Dizisi S.2, Ankara, 1994, s.311.

⁶ Abdurrahman Hibrî, a.g.e., s. 137.

⁷ Riyâzî, **Tezkire-i Riyâzî**, Millet Kütüphanesi, No: 765, vr. 83a.

⁸ Süleyman Solmaz, **Ahdî Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, AKM Yayını 330, Tezkireler Dizisi 10, Ankara, 2005, s.203-204.

⁹ İsen, a.g.e., s.311.

mahlasına “bey” ya da “çelebi” unvanı getirmişlerdir. Bilindiği gibi Osmanlıda “bey” unvanı seyfiye “çelebi” ise ilmiye teşkilatına mahsustur.

Fakat şairin asıl mesleğinin sipahilik olduğu bazı beyitlerdeki ifadelerinden, Dîvân’ının sonlarına doğru mahlasının yanında kullandığı “bey” unvanından ve Osmanlı-İran savaşları için yazmış olduğu bir şiirinden tespit edilebilmektedir. Aynı zamanda şairin hattat olduğu pek çok eser istinsah ettiği, ayrıca kendi şiirlerini kendisinin yazdığı bütün kaynaklarda ittifakla zikredilmektedir.

Aşağıdaki beyitte şairin, kendini dostluğun ve kardeşliğin yolunda bir sipahi olarak tanıtmaya çalıştığı görülmektedir:

Biz mevâlî menzilüz şanma ilâhilerdenüz
Tâbi‘-i sultân-ı ‘ışk olan sipâhilerdenüz (Sâdık Dîvânı, 55b)

2. Sâdık’ın Edebî Şahsiyeti

Sâdık’ın şiirlerinde, âşıkane bir tarzdan ziyade ilmiye sınıfına mensup bir şairde görülebilecek derecede ilmin, nüktenin ve anlam inceliğinin ağır bastığı görülür. Bu anlayışa uygun olarak yazılmış Dîvân’ında tevhit ve naat türündeki şiirlerin çokluğu dikkat çekicidir. Aynı zamanda Sâdık’ta belirgin bir şekilde sultan III. Murâd’ın (ö.1595) edebî etkisi görülmektedir. Tasavvufî remizler, ayet ve kutsi hadis iktibasları her iki şairin de divanlarındaki genel üslubunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Sâdık’ın üç ayrı dilde divanı olan III. Murâd gibi Arapça ve Farsça şiirlerinin bir divançe oluşturacak nitelikte olduğu dikkati çeken bir husustur.¹⁰

Şiirlerindeki nükteyi ve inceliği herkesin anlayamayacağını ifade eden şair, tarzının padişahlara ait seçkin bir tarz olduğunu söyleyerek Çağatay Türkçesinin en büyük şairi Ali Şîr Nevâî’nin (ö.1501) üslubunu ihtiyar ettiğini dile getirir.

Benim iklîm-i nazma rehberüm eş‘âr-ı şâhîdür
Anîñ-çün her sözüm erbâb-ı nazm içre penâhîdür

Nikât-ı na‘t-ı rengînüñ gedâ-tab‘ anlamaz Şâdık
Senüñ nazm-ı Nevâ’î’nüñ çü tarz-ı pâdişâhîdür (Sâdık Dîvânı, 49a)

¹⁰ III. Murâd Dîvân’ı için bkz.: *Ahmet Kırkkılıç, Sultan III. Murâd (Murâdî), Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1985.

Şairin hattat olduğu kendi divanlarını kendisinin istinsah ettiği bilinmektedir. Bununla birlikte mensur bir eseri olup olmadığı meçhuldür. Tezkirelerde bu hususa dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. Ancak Dîvân'ında geçen bir beyitte şair, bu dünyada güzel işler yaparak ahirete hazırlanmak gerektiğini ifade ederek yarın ahirette kimsenin kendisi için “şair ve inşa”sı var diye iyilikte bulunmayacağını belirtir. Dolayısıyla şair, şiirlerinin yanında “inşa”sının olduğunu söyler.

Gel beri bunda hisâbuñ defterin eyle beyâz
Kimse dimez irt e bir gün şî‘r ile inşâsı var (G.140/5)

Sâdık Dîvânı'nın tertibi alışılmalı gelen klasik divan tertiplerinden farklıdır. Onun Dîvân'ında şiirlerin sıralanmasında nazım şekillerinin değil, nazım türlerinin dikkate alındığı görülür. Öyle ki, Dîvân III. Murâd'ın (ö.1595) bir şiirine tesminle başlamış olsa da aslında konu, Allah'ın tekliği ve sonsuz kudreti temelinde işlenen bir tevhitir. Bu usul Dîvân'ın sonuna kadar devam eder. Bununla birlikte mürettep bir divanda olması gereken sıralamaya mümkün mertebe uyulmaya çalışılmıştır.

Sâdık, bu hususa dikkat çektiği bir beytinde, daha önce hiçbir şairin bu tarz ve üslupla gazel yazmadığını belirterek bu yeni yöntemin kendine mahsus olduğunu ifade eder:

Kimse bu tarz u bu üslûba gazel nazm itmedi
Saña maşşûş oldı ey Şâdık bu minvâl-i nemaţ (Sâdık Dîvânı, 72b)

Benüm mu‘cid bedî‘-i nazm içinde böyle tertîbi
Ben itdüm terki dîvân eylemekde hamse icâdı (Sâdık Dîvânı, 123b)

Sâdık, Dîvân'ında genellikle ilim erbabının tefekkür âlemine dalması gibi kâinatı seyrederek görünmektedir. Şiirlerinde telmih ve iktibaslarla dinî konulara referans veren şair anlam incelikleriyle örülü beyitlerinde ilmini ve irfanını ortaya koyar. Fakat şairin sayısı az da olsa bazı beyitlerinde aniden beliren bir askerî eda, divan şiirinin kendine has estetiği ile okuyucuya sunulur.

Aşağıdaki beyitte kelime oyunlarını ve tevriye sanatını kullanan şair, “şâh-ı Rûm” olarak bahsettiği III. Murâd'ın (ö.1595) İran'a asker göndermesine telmihte bulunur:

Sen nevā-yı ceng-ile nūş eyle cāmı cāme-vār
Şāh-ı Rūm’uñ ‘azmi ya Gazneyn ya Tebrīz ola (G.398/14)

3. Bir Tevhit ve Naat Şairi Olarak Sâdık

Sâdık hakkında ilk elden bilgi sahibi olunabilecek kaynaklar olan tezkirelerde onun şiirleri övülmüş ve yazısının güzelliği dile getirilmiştir.¹¹ Ancak onun tevhit ve naat vadisinde başarılı bir şair olduğuna dair herhangi bir bilgi ya da ima bulunmamaktadır. Fakat Sâdık’ın Dîvân’ı baştan sona adeta bir tevhit ve naat divanı gibidir. Muhtemelen eldeki bu Dîvan tevhit ve naat merkezinde kaleme alınmış özel bir divandır. Fâizî, Zübdetü’l-Eş’âr’ında (1621) Sâdık’tan aldığı şiirleri yedi adet farklı divanı tetkik ederek seçtiğini ifade eder.¹² Tezkirelerde örnek olarak verilen şiirlerin çoğu Dîvan’da bulunmasa bile bunların üslup ve muhtevası Dîvân’daki şiirlerle uygunluk göstermektedir.

Sâdık Dîvân’ında 163 gazel, 1 terkihibent, 1 tesmin ve 1 muhammes olmak üzere toplam 166 adet tevhit türünde şiir bulunmaktadır. Ayrıca 185 gazel, 2 terciibent, 1 muhammes, 1 muaşşer şeklinde toplam 189 adet naat bulunmaktadır. Geriye kalan şiirlerin büyük çoğunluğu ise yine tevhit ve naat muhtevası dairesinde yazılmış olan mevize, hasbîhâl ve menkıbe türündeki şiirlerdir. Şair daha dünyevî olarak nitelendirilebilecek şiirleri Dîvân’ının sonuna yerleştirmiştir.

Sâdık bilhassa ayet ve kutsi hadislerden iktibasla tevhit ve naat türünde şiirler kaleme almıştır. Dîvân, III. Murâd’ın bir şiirine tahmis şeklinde tevhit ile başlar daha sonra tevhit, naat, dört halifeye övgüden oluşan gazel, terkihibent ve terciibent şeklindeki şiirlerle devam eder. Bunların akabinde gazel şeklinde tevhit ve naat türlerindeki şiirler bütün reviler kullanılarak sıralanmıştır.

Dîvan’da yer alan tevhit türündeki şiirlerde Allah’ın birliğinin (vahdet) ve zatının akılla idrak edilemeyeceği vurgulanır. Kimse O’nun zatını bilemez ve O’nun zatının vasfını yazmaya kalkan kalemler suskun kalır. Bundan dolayı vahdetin kadehinden içip kendinden geçilmelidir. Güneş bile gökte O’nun aşkı ile divane olmuş dolaşmaktadır. Allah’ın sevgisi âşıkların kalbinde bir ateştir. Bu ateş âlemin sevgisini yakıp mahvetmiştir. Vahdetin harareti bir çiçek gibi olan kalpleri soldurmak üzereyken Feyyâz olan Allah, can bahçesine âb-ı feyz akıtır. O’ndan gayrısını “lâm elif”in makası ile kesenler, kalplerini riyadan

¹¹ Solmaz, a.g.e., s.203-204; Aysun Sungurhan Eydurhan, **Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü’ş-Şu’arâ**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayınları, Ankara, 2009, s.447-448.

¹² Kayabaşı, a.g.e., s.368.

arındırıp has altın gibi yapanlar, gönül aynasına onun vahdet nuruyla cilalayanlar şair tarafından övülür.

Dördüncü katta Hz. İsa'yı güneşle hem dem kılan, Hz. Musa'ya şeriatının çobanı olduğu için eline asa veren, Hz. Süleyman'ı aşk yüzüğünün emini kılan Allah, kâinatı zebercet taklarla süsleyip Hz. Peygamber'i aydınlık bir چراغ yapmıştır.

Şair, çoğu şiirinde Hz. Muhammed'i över ve onu kâinatın yaratılmasına vesile olarak Allah'ın nurundan ilk cevher olarak vafeder. Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasına sebep olan buğday aslında Hz. Muhammed'in benidir. Hz. İbrahim'in çuvallarının mercimekle dolması da aslında Hz. Peygamber'in hürmetinedir. Hz. İbrahim ateşe atıldığında Allah'ın ona ateşi serin ve selametli kılması, ateşin gülsuyuyla söndürülmesi olarak tavsif edilir.

Sâdık'ın tevhit ve naat türündeki bazı şiirleri şöyledir:

1

Der-Tevhîd-i Bârî 'Azze İsmühü

mef' ulü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün

1. Her berg-i tâze vahdet-i zâta olup güvâ
Dirler ki *leyse mişlüke fi'l- 'arzi ve 's-semâ* ¹³
2. Eyler elinde sübhâ idüp dürr-i şebnemi
Her bir giyâh u tâzelik *eş-şükr ü ve 'şsenâ* ¹⁴
3. *İnşâ 'ünâ bifazlike yâ Ze'l-Kerem* ¹⁵ deyü
Şükr ü sipâs u minnet ider aña her bir giyâ
4. *Sübhânek 'el- 'Azîmü leke 'l- 'azzü ve 'l-celâl*
Güyed zî-şâh-ı sidre seher-i murğ-ı hûş-nevâ ¹⁶
5. *Evc-i şifât-ı 'izz u celâleş kuçâ resed*
Pervâz-gâh-ı tâir-i 'akl-ı ulü'n-nühâ ¹⁷

¹³ Gökte ve yerde senin benzerin yoktur.

¹⁴ Şükreder ve över.

¹⁵ Bizim yetişmemiz senin lutfunladır, ey kerem sahibi!

¹⁶ Hoş ötüşlü kuş sidre dalında der ki: Ulu olan İzzet ve celal sahibi, Seni her türlü noksanlıklardan tenzih ederim.

6. İrebilür mi nāvek-i fehmi-zü'l-‘ uqūl
Menzilüñün şifâtına çün yokdur intihā
7. *Har-ı mā zi-hār mî-dihed ez-seng-i hāre l'al*
*‘Anber zekā vü misk-i ter ez-āhū-yı hūṭā*¹⁸
8. Bir mest-i ḥakī âdem idüb ‘ aql-ı küll virüp
Olur aña mu‘allim-i *esmā-i küllehā*¹⁹
9. Bir kaçre-i mühîni dürr-i şāh-vār idüp
Cān ‘ Azîz’i Yūsuf-ı Mısr’ı virür behā
10. Düşdi şifāt-ı ḥabbe-i mezher-i fikr-i ezel
K’oldı Mesîḥ Meryem’üñ enfāsı cān-fezā
11. Rā‘î-i şer‘ üñ olduğıçün Mūsî ü Kelîm
Virdi eline mürşid-i ‘ ışkuñ anuñ ‘ aşā
12. Oldı Zebūr-ı ‘ ışk ile Dāvūd-ı âheni
Der-gülşen-i şifāt o murğ-ı suḥan-verā
13. Virüp eline ḥātem-i emn ü emāneti
Ṭayr u vuḥuş kıldı Süleymān’ı pādîşā
14. Bilmem künüz-i vaşfuñı dil nice keşf ide
*İkşif bi-nūri fazlike yā kâşife’l-lezā*²⁰
15. Böyle gedā-yı kūyuñ iken Şādıku’l-faḫîr
Vird-i zebānı dilde bû-ḳat‘ (?) itmeyüp recā

---

¹⁷ Sonsuz akıl kuşunun kanatları izzet ve celal sıfatlarının zirvesi karşısında nereye kadar ulaşabilir? (Sonsuz akıl sahibi olsa bile senin izzet ve celâlinin sıfatlarını anlamaya gücü yetmez.)

¹⁸ Dikenden hurma, taştan lal çıkarın (Allah), Hıtâ ahusundan taze misk ve saf amber çıkarır.

¹⁹ Bakara (2/31): “Ona (Âdem’e isimleri/şeyayı) öğretti.”

²⁰ Ey karanlıkları ve kederleri bertaraf eden, faziletinin nuruyla bizi aydınlat!

16. *İftah lenā bi-luffike yā fātiḥ'a'l-ḳulūb*²¹
*İşbah lenā bi-ḳurruke yā rāfi'a'l-mesā*²² (Sâdık Dîvânı, 3b)

2

Der-Na‘t-ı Resülü’ş-Seḳaleyn ü İmāmü’l-Ḥaremeyn

fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

1. Sırr-ı zāt-ı kibriyāsın yā Resül
Nūr-ı çeşm-i enbiyāsın yā Resül
2. *Küntü kenzen*²³ mahzeninde mā-ḥaşal
Nūr-ı çeşm-i enbiyāsın yā Resül
3. Leyle-i İsrā’ da şem‘ -i hüsn ile
Pertev-i necm-i hüdāsın yā Resül
4. *Festaḳim*²⁴ gülzārınuñ sîr-ābesi
Serv-i nāz-ı müntehāsın²⁵ yā Resül
5. Bāğ-ı mā-ūḥi²⁶ de ṭībü’l-ḥānla
Bülbül-i destān-serāsın yā Resül
6. Ḥāk-i pâyüñdür husulî-i vücūd
Mebde-i şun‘ -ı Ḥudāsın yā Resül
7. Ḥācınüñ küşe-i miḥrāb-ı dîn
Ka‘ be-i ehl-i şafāsın yā Resül

²¹ Ey kalpleri açan, lutfunla bizi (kalbimizi) de aç!

²² Ey karanlıkları dağıtan, bizi sabahın aydınlığına ulaştır!

²³ “Ben gizli bir hazine idim..” anlamına gelen ifade “Küntü kenzen mahfiyyen..” ile başlayan kudsi hadisten kısmen iktibasır.

²⁴ Hûd (11/112): “Dosdoğru ol!”

²⁵ Necm (53/14): “... en son...”

²⁶ Tâhâ (20/38): “... bana vahyolunan şey...”

8. Hāk-i pāyüñ kuḥl-i mā-zāğā'l-başar²⁷
Çeşm-i cāna tütüyāsın yā Resül
9. Şemme-i luṭfuñ ile ḥōş-būdur cihān
Verd-i bāğ-ı ıṣṭıfāsın yā Resül
10. Hem-zebānuñ 'andelīb-i vaḥy olan
Tütü-i şekker-ğıdāsın yā Resül
11. 'İllet-i 'ısyāna cām-ı luṭf ile
Şerbet-i şehd-i şifāsın yā Resül
12. Tā'ir-i Bathā ma'ānī şayd iden
Şā'id-i Yeşrib-fezāsın yā Resül
13. Rūz-ı maḥşerde şefī' ol Şādık'a
Şāfi'-i rūz-ı cezāsın yā Resül (Sādık Dīvānı, 19a)

3

Der-Na't-ı H'âce-i 'Âlem

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

1. Yā kāşifü'l-ğayāhibi ke's-şemsi fi'd-ḍuḥā
Entellezī tele'ee'min nūri Rabbihā²⁸
2. Almaz muḥī-i vaşfuñı eczā-yı 'aql-ı küll
İrmez kemāl-i zātuña fikr-i ulü'n-nühā
3. Edyān içinde dīn-i şerīfūñ ziyā virür
Ke's-şem'-i fi'l-ğayāhibi ke'l-bedri fi'd-düca²⁹

²⁷ Necm (53/17): "... gözü kaymadı..."

²⁸ Kuşluk vaktindeki güneş gibi sen Rabb'inin nurunda parlayan kişisin.

²⁹ Zifiri karanlıktaki mum, karanlıktaki ay gibi.

4. Eşdâf-ı Hind'e eyledi Hâkık zât-ı pâküñi
Dürr-i yetim-i ma' den-i deryâ-yı ıştıfâ
5. Kıldıñ şemâ' -i şer' ile ol çâr-ı gevherüñ
Râh-ı hüdâda her birini şem' -i ihtidâ
6. ' Arşın serine atmağa ol mâh-ı şeb-revüñ
Oldı kemend-i kâküli *Yāsîm ü Tâ vü Hâ* ³⁰
7. Şâdık yaraşur eylese ol sidre kadd-i ekber
Nergislerine sürme-i *mâ-zâğî* ³¹ tütüyâ (Sâdık Dîvânı, 22a)

4

Der-Tevhîd-i Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1. Zevâyâ-yı felek envâr-ı zikrûñle olup emlâ
Feriştehler okur tesbîh-i *sübḥânellezî esrâ* ³²
2. Kemâl-i zâtuñı bir nev' a ta' rîf itdi Âdem ki
Dedi Rûhü'l-Kuds güş idüp *âmennâ ve şadaḳnâ* ³³
3. Kemâl-i 'ilmü'l-esmâ ile sâ'ir behâyimden
Mükerrem eyledi insâñı teşrîfât-ı *kerremnâ* ³⁴
4. Vücûd-ı nâbite neşv ü nemâya ḥâkden içre
Hayât-efzâ olur bād-ı şabâ her yıl Mesîḥ-âsâ

³⁰ Kur'an-ı Kerim'de bir kısım sureler harflerle başlamaktadır. Bunlara mukatta'a harfleri denmektedir. İşte Kur'andaki yirminci sure de (Tâ Hâ suresi) bu harflerle başladığından dolayı şair bu sureye atıfta bulunmaktadır.

³¹ Necm (53/17): "gözü kaymadı..."

³² İsrâ (17/1) suresinden kısmen iktibasır: "...Bütün noksan sıfatlardan münezzeḥ olan (Allah) gece yürüttü..."

³³ İnandık ve tasdik ettik.

³⁴ İsrâ (17/70) suresinden kısmen iktibasır : "...biz yücelttik, şereflendirdik..."

5. İder tāvus-ı zerrin bālī peydā şubḥ-dem Şādık
Zümürürd āşiyānında sipihruñ beyze-i beyzā (Sādık Dîvānı, 25b)

5

Der-Tevḥīd-i ‘Azze İsmühū

mef‘ ūlū fā‘ ilātü mefā‘ ilū fā‘ ilün

1. *Ey Mübdi ‘u ḥalā ‘ıku ve Rezzāku kā inā’³⁵*
Ve’y Münşī-i ḥadā ‘ıku allāḳ-ı mümkināt³⁶
2. Miftāḥ-ı nām-ı Fātiḥa-i fā’izüñ gibi
Olmaz zamīr-i ‘ārifē ḥallāl-i müşkilāt
3. Sā’ir nuḳūş-ı ‘ārızı ḳo zāt-ı pākinüñ
Besdür şübüt-i vaḥdetine gökde şābitāt
4. Ḳanı cihānda ehl-i nazār göre ol mehüñ
Nūr-ı ḳadīm-i lem-yezeli³⁷ tıldı şeş-cihāt
5. ‘Adn-i vişāli nisye-i ehl-i şalāt imiş
Yā ma ‘şere’l-aḥibbeti ḥayyū ‘ale’ş-şalāt³⁸
6. Yā Rab ḥuzūr-ı ḳalb ile tevḥīd-i zātuñı
Şādık faḳīre eyle münir dem-i memāt (Sādık Dîvānı, 29a)

³⁵ Ey kâinata bol rızık ve yoktan yaratıcı olan (Rabbim)!

³⁶ Ve ey mümkinatı (imkân dâhilinde olan) yaratıp bahçeler inşa eden (Rabbim)!

³⁷ “zail olmayan, daimi” anlamına gelen ifade Allah’ı medh ü senada kullanılır.

³⁸ Ey sevgililer, haydî namaza (kurtuluşa)!

6

Der-Na‘t-ı Resûl-i Ekrem

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

1. Vücûduñ nûr-ı pâkinden çün ihdâs itdi ol muhdis
Muhaqqak zâtuñ olmışdur vücûd-ı ‘âleme bâ‘ iş
2. Müfessirler idemez belki ‘aşr-ı ‘âşirin tefsîr
Kaçan Ahzâb-ı hüsnuñ âyetinden olsunlar bâhis
3. Hevâ-yı dâne Hâlîk-ı cihânuñ kişt-zârında
Çıkardı Âdemi cennetden âhir eyledi hâriş
4. Nice karn ile zâtuñ Hazret-i Âdem’den aqdemdür
Göründüñ ‘âleme hikmet yüzinden gerçi kim hâdis
5. ‘Aceb mi ol kadem Leylâ’sinuñ dîvânesi olsam
Benim mîrâşına Mecnûn-ı ‘ışkuñ Şadıka vâriş (Sâdık Dîvânı, 31b)

7

Der-Na‘tû’n-Nebî Şallallâhu ‘Aleyh

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

1. Âsmân-ı devlete çün ‘azz ile itdi ‘urûc
Yağdı encüm yollarında ol meh-i bedrûñ sürûc
2. Na‘ller başdı sümm-i esb-i semend-i devleti
İtdi çarhuñ sine-i pür-dâğını zâtü’l-burûc
3. Pertev-i mihr-i cemâlin görse ol meh-pârenüñ
Su olurdu âhenî kalbi nücümüñ olsa tûc

4. On sekiz bin ‘ālemi seyr eyleyüp eflākde
Turfetü’l-‘aynūñ³⁹ içinde eyledi andan ‘urūc
5. Bunca mu‘cizler Şādık ḥadīşinden anūñ
Nice mülzem olmasun yanında Bū-Cehl-i lecūc (Şādık Dîvânı, 36b)

8

Der-Tevhīd-i ‘Azze İsmühū

mef‘ ūlū mefā‘ ilū mefā‘ ilū fe‘ ūlūn

1. Biñ yıl ki ide zāt-ı şerīfide tefekkür
Bir vech ile ‘aql idemiye anı taşavvur
2. Hark itdi beden kişverini āteş ‘ibret
Garḳ itdi gönül zevraḳını baḥr-i taḥayyür
3. Çü bendelerūñ eylemedi nesne ifāde
‘Azz eylemeden ḡayri şehā dest-i taḥayyür
4. Maḥlūḳınuñ ednāsın ider ḳatline taslīḡ
Anuñ ki işi kīne ile oldı tekebbür
5. İsnād-ı neḳāyīd ide mi zātına noḳsān
Şādık virür mi baḥre ḥas u ḥār tegayyür (Şādık Dîvânı, 48a)

9

Der-Na‘tü’n-Nebī Şalavātullāh

fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilūn

1. Ey Burāḳ-ı berḳ-i seyr gibi olmaz bir feres
Kākül-i ḥavradan itse Cebre’īl aña meres

---

³⁹ “Göz açıp kapayınca kadar...”

2. Dâne-i gendüm kadar gelmez Hâlîl'ün ' aynine
Hâl-i rüyuñsuz tolarısa hırmen-i ' âlem ' ades
3. Şahne-i şeb-gîr u sübhânellezî esrâ ⁴⁰ olup
Hazret-i Cibrîl öñince gezdi mânend-i ' akis
4. Şaldı envâr-ı tecellî naḳtebis min nûriküm ⁴¹
Toldı ervâh-ı melâ'ik fevḳ u taht u piş ü pes
5. Çün dedi mā-cā 'e illā raḥmeten lil- ' âlemîñ ⁴²
Raḥmetinden dimezen Şâdık ümîdi saña kes (Sâdık Dîvânı, 57a)

10

Der-Na' tü'n-Nebî A.M

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Zülmet-i küfr açmada ey mäh-ı tal' at şem' -i şâf
Urmasun her gün öñüñde Bū-Leheb mânend-i lâf
2. Sensin ol şeh kim hilâl-i ' id-i edhâ şâmdan
Tuḥfe iletđi saña bir ḥançer-i simin-ğilâf
3. Hün-ı luḥfuñdan kaçan küfr ü dalâlet ehlinüñ
Başımı tiğ-i nedâmet şaḳḳ ider mânend-i kâf
4. Sâye-i sünbüllerüñ düşdügi cûdan aḥmer
Böyle olmazdı ğazâlân-ı Ḥoten müşğîn-i nâf

⁴⁰ İsrâ (17/1) suresinden kısmen iktibasır: “..Bütün noksan sıfatlardan münezzeḥ olan (Allah) gece yürüttü...”

⁴¹ Hadid (57/13): “nurunuzdan iktibas edelim...”

⁴² Enbiya (21/107): O ancak âlemlere rahmet olarak gelmiştir.

5. Şādīka eyle şefā' at yā şefī'a 'l-müzniḃīn⁴³
Nār u dūzahdan ola kim idesün anı mu'āf (Sādık Dîvânı, 83b)

11

Der-Şıfat-ı Şun' -ı 'Azze

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. Hānçerniñ havfıdın ol ğamze-i cellādıñ
Bir ucı köklerge yétدی nāle vü Ferhād'ıñ
2. Dāne-i eşki né şaqlarsın zuhūr-ı vaşlıdın
Kışt-zārından mu aldıñ toḡmını Bağdād'ıñ
3. Korse Husrev naqş-ı Şirīn'ıñni taşvīr étgenüm
Otğa salurdı o sā' at naqşını Bihzād'ıñ
4. Kāmetige öykeneldin bāğ ara zāğ [u] zağan
Başığa kāc urmadın ḡalī émes şimşādıñ
5. Kārbān-ı 'ömr-i Şādık çün kélīb ötmektetür
Él nésiga meyl éter kim bu ḡarāb-ābādıñ (Sādık Dîvânı, 92b)

12

Der-Şun' -ı Şāni' -i Mevlā

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. Bolğalı la' l-i lebiñ Rūḡū'l-Ḳuds'ıñ maḡremi
Süre kélgende éter miñ mürde iḡyā bir demi

⁴³ “Ey günahlara şefaāt eden!”

2. Sénsin ol rûḥ-ı muşavver kim ṭabībā luṭf ile
Tér közübtür şerbet-i la' liñ Mesîḥ-i Meryem'i
3. Murğ-ı dilniñ şaydığa ruḥsârı üze dil-berüñ
Ḥalka-i dām-ı belā boldı saçıñ bir ḥamı
4. Ḥoḳka-i yāḳūt ara lü'lü'-yi dendānığa baḳ
Gonca aḡzıda kör āb déb sēn eger ki şebnemi
5. Ya melektür ya perī nev'-i beşerde Şādıkā
Körmeyübtür bu meşellik kimse nesl-i Âdem'i (Sâdık, 122a)

4. Sonuç

Sâdık (ö.1588?), tezkirelerde hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyen hattatlığıyla meşhur bir 16. yüzyıl şairidir. Onun şu an için haberdar olduğumuz tek eseri Dîvân'ıdır. Dîvân'ın bilinen tek nüshası müellif nüshası olarak Suudi Arabistan'ın Medine şehrinde, Melik Abdülaziz Kütüphanesinde, Şeyhülislâm Arif Hikmet Efendi Kütüphanesi Bölümünde 155/811 sıra numarası ile kayıtlıdır.

Bu Dîvân tevhit ve naat ağırlıklı olmasının yanında tertibiyle de dikkat çekmektedir. Sâdık, Türkçe şiirlerinin yanında, Çağatayca, Farsça ve Arapça şiirler de yazmıştır. Şair anlam inceliklerine önem veren ve bilhassa iktibaslarda kendini gösteren Kur'an bilgisine vâkıf âlim bir sanatkârdır. Onun sanatında Çağatay edebiyatının büyük ismi Ali Şîr Nevâî'nin tesirini görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Hıbrî, **Enîsü'l-Müsâmirîn** (Edirne Tarihi 1360/1650), çev. Ratip KAZANCIGİL, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No:24, Edirne Araştırma Dizisi: 14, Edirne, 1996, s.137.
- EYDURAN, Aysun Sungurhan, **Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayınları, Ankara, 2009, s.447-448.
- İPEKTEN, Haluk, vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s.402.
- İSEN, Mustafa, **Gelibolulu Âfî Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayını, S.93, Tezkireler Dizisi S.2, Ankara, 1994, s.311.
- KAYABAŞI, Bekir, Kafzâde Faizi'nin Zübdetü'l-Eş'arı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1996, s.368.
- KIRKKILIÇ, Ahmet, Sultan *III. Murâd* (Murâdî), Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve *Dîvânının* Tenkidli Metni, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1985.
- RIYÂZÎ, **Tezkire-i Riyâzî**, Millet Kütüphanesi, No: 765, vr. 83a.
- SOLMAZ, Süleyman, **Ahdî Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, AKM Yayını 330, Tezkireler Dizisi 10, Ankara, 2005, s.203-204.
- SÜREYYA, Mehmed, **Sicilli Osmanî**, C.V, haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Yeni Yazıya 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul, 1996, s.1416.
- TOLASA, Harun, **Sehi, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.55.
- TUMAN, Mehmet Nail, **Tuhfe-i Naili Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri**, c.II, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, *Bizim Büro Yayınları*, Ankara, 2001. s.530
- YILMAZ, Mehmet, **Kültürümüzde Arapça Farsça Asıllı Veciz Sözlük Sözlüğü**, İstanbul, 2009